

גבולות ההשתדלות: איך מתעלמים מעמדות המתנגדים לחיסון? מבוסס על שיחת פורים תשל"א

לפני כמה ימים התקשרה אלי אישה יראת שמים והעלתה שאלה מעניינת: רובם המוחלט של רבני ישראל, כולל רבני חב"ד, פרסמו קול קורא להתחסן נגד קורונה. הרבנים מתבססים על עמדת הקונצנזוס הרפואי שתומך במתן החיסונים, כפי הדוגמה האישית שהראו הצוותים הרפואיים שהיו הראשונים לפשוט את זרועם להתחסן. וכאן שאלה האישה: כיצד הרבנים מתעלמים מהעובדה שיש רופאים החוששים מהחיסון, מסיבות שונות כמו העובדה שהוא פותח מהר ומשום שהקורונה אינה מסוכנת לצעירים וכו'? האם בדיני נפשות לא ראוי לחשוש לעמדת מיעוט?!

כמובן, אינני מתכוון לעסוק כלל בנושא החיסונים, אינני רב מורה הוראה וגם לא רופא, אבל השאלה הזו היא מבוא לעיון בתהייה גדולה ומרתקת שכולנו מתחבטים בה מדי יום: **מה גבולות ההשתדלות?** כמה נדרש האדם לפעול כדי להשיג בריאות והצלחה?

למשל, אדם שסובל מבעיה רפואית חמורה ל"ע והרופא ממליץ על טיפול שיש בו סיכון, האם מספיקה דעת רופא מומחה או ראוי להתייעץ עם עוד רופא/ים כדי לקבל חוות דעת מוחלטת? ומה עושים אם כמה רופאים תומכים בהמלצה מסוימת, אבל רופא אחד מעלה חששות נגד הטיפול?

דוגמה נוספת: אדם שנפגש עם אישה לצורך נישואים והתברר בבדיקות גנטיות כי היא נשאית של מחלה גנטית. הוא בא מארצות צפון אפריקה שאין בהן חשש לגנים הללו וליתר ביטחון עשה את הבדיקה והתברר בוודאות של תשעים אחוז שהוא אינו נשא של הגנים הללו. האם תשעים אחוז מספיקים או עליו לערוך בדיקה נוספת בעלות אלפי שקלים כדי לשלול את העשרה אחוז האחרונים?

וכך בצורה יותר רחבה: כמה צריך אדם לפעול למען הפרנסה? האם יכול לעבוד בצורה סבירה ולסמוך על הקב"ה שייתן ברכה וישראלים את היתר או חובה לעשות כל מאמץ להשגת פרנסה ברווח?

ומה לגבי ביטוח חיים? האם אין זו קטנות אמונה (וחולשת אמונה בביאת המשיח ותחיית המתים)? עלינו להיכנס לעומק סוגיית ההשתדלות ומתוכה נוכל להסיק על גבולות ההשתדלות הנכונים והכרתה המתח בין האמונה לעשייה הטבעית.

אבל בואו נקדים ונחקור תחילה שאלה אחרת לחלוטין, אחת התמיהות העצומות שמטרידות כל אדם בעל לב פועם ומצפון הגון: מה רוצים מעמלק? מה פתאום משמרים שנאה אלפי שנים לאויב שמזמן לא קיים? לשם מה מתאספים מדי שנה בשבת זכור ואחר כך ביום הפורים עצמו כדי **להתרגז וזהו!**, למחות אומה שאינה קיימת ואין שום מעשה הלכתי אליו לנתב את השנאה?

השאלה מזעזעת הרבה יותר: שנאה?! אנחנו?! יהודים שונאים ומתעבים בני אדם אחרים?! גם אם נצא לרחוב ונצביע: 'זה עמלק, אלו הצאצאים של אותה אומה שגרה בקצה המדבר' – האם לא הגיע הזמן למחול ולומר 'עזוב, הם חזרו מזמן בתשובה'?! מי כמו היהדות שחרטה על דגלה את הפסוק 'כי לא תחפוץ במות רשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה', הדת שמאמינה ש"חביב אדם שנברא בצלם" ולכן הרע הוא זמני והטוב נצחי, שהשאירה את ההיסטוריה מאחור כדי להעניק אמן מחדש בגדולי אויביה ופתאום נגמרים הרחמים ואנו מתאספים מדי שנה כדי להזריק לעצמנו שנאה בכוח?!

ולשלמות התמונה צריך גם לשאול הפוך: מה רצה עמלק מאתנו? מה התסיס אותו? מה הקפיץ אומה לצעוד מאות קילומטרים מקצה המדבר כדי ללחום בחבורת עבדים שחבשה את פצעייה? וכי עמלק היה מתאבד?! הוא לא ראה את רצף הניסים שעם ישראל זכה לו ביציאת מצרים וקריעת הים?!

מה מונח אפוא בשורשי הוויכוח המהותי בין ישראל לעמלק? אנו נקשור את הקצוות ונראה שהדין עוסק בשאלה הגדולה בה פתחנו: חובת ההשתדלות והגבולות שלה.

ב. נתחיל מההתחלה: חודש אחרי יציאת מצרים, העולם עמד נדהם נוכח קבוצת העבדים שניתצה את החומות המסוגרים בעולם ויצאה ממצרים. פסוקי שירת הים מעידים כי העולם עמד המום, לא היה עיתון במזרח התיכון שלא עסק בפלא שנקרא עם ישראל ולא הייתה ממשלה שלא התמלאה פחד מהעם הניסי שיצא למדבר. "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען".

הבהלה מעם ישראל הייתה כה גדולה, עד שארבעים שנה אחר כך עוד הותירה חותם. כשהמרגלים ששלח יהושע הגיעו ליריחו וכמעט נתפסו, רחב מסרה נפשה להציל אותם והסבירה בהתפעלות: "כי שמענו אשר הוביש ה' את מי הים מפניכם". ארבעים שנה אני יודעת שאתם בלתי מנוצחים.

ובכל זאת הייתה אומה אחת שהתעקשה לזלזל, וזה קרה מתוך המשפחה. עמלק הוא בן דוד קרוב שלנו. הוא נכד ישיר של עשו, בן אליפז בן עשו, נין של יצחק אבינו ובן דוד שני של השבטים בני יעקב. עמלק יצא מהנגב, מרפידים, בראש צבא להכניע את קבוצת העבדים שיצאה ממאיתיים שנות עבדות. בתחילה נחל עמלק הצלחה. הוא הצליח לקרר את האמבטיה החמה, כמו שנאמר "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו". הוא פגע באותם אלו שהיו טמאים בטומאות שונות ולכן עמדו מחוץ לענן שהקיף את המחנה. ואולם העם התארגן להשיב מלחמה ומשה עלה על ההר לפעול באמצעים רוחניים ו"כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל". (ראו תוספת מעניינת בהערה¹).

לכאורה היה אמור הסיפור להיגמר כאן, עוד פרק בהיסטוריה "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם". סבלנו, שכחנו, קיוונו לטוב והמשכנו הלאה. ואולם הקב"ה מגלה פתאום פנים זועמות שאיננו מכירים. הוא תובע בנחרצות להוציא את עמלק מחוץ למשפחת העמים.

1. דברים כה: זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים. והיה בהניח ה' לך מכל אויבך מסביב בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח!

ספר המצוות להרמב"ם מ"ע קפט: צוונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו ולשנוא אותנו בכל עת ועת ... ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תיחלש שנאתו.

וכדי שלא נתרגל ונשכח בשגרת החיים, עושים סדרת צעדים כדי לא להפסיק לשנוא. ראשית, אחרי התפילה מדי בוקר מזכירים את מעשה עמלק בנוסח הזכירות. שנית, פעם בשנה מתאספים לשבת "זכור", לקרוא בתורה ובעשרה את מעשה עמלק, והשבת הספציפית שנקבעה לכך היא השבת קודם פורים, שכן המן היה מצאצאי עמלק ולכן מקדימים להזכיר מי הוא זה ואיזהו המנוול למשפחת עמלק.

מגילה ל,א: פורים שחל להיות בערב שבת, רב אמר מקדימים לקרוא פרשת זכור [בשבת שלפניה] ... כדי שלא תקדם עשייה [מחיית המן במגילה] לזכירה [בספר תורה בשבת שלפניה].

והצעד השלישי בו מוחים את זכר עמלק בפועל הוא בעת קריאת המגילה: מוחים ומרעישים בכל פעם שמזכירים את שמו של המן האגגי במגילה, כדי לא להשאיר שום זכר ממנו תחת השמים.

בית יוסף סימן תרצ: כשמזכיר את המן ובניו מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם ... ולמנהג הזה יש שורש באגדה, דאמרינן כי מחה אמהה את זכר עמלק.

ישנה תוספת יפה בכתבי החתם סופר: מדוע קוראים את פרשת "זכור" פעם בשנה? מדוע לא נקרא כל יום או פעם בכמה שנים? החתם סופר עונה שטבע האדם לשכוח דבר אחרי י"ב חודש שלא חשב עליו, כמו מצווה על המת שישתכח מן הלב אחרי י"ב חודש. ולכן קבעו לקרוא פרשת זכור פעם בשנה, כדי שלא יעברו י"ב חודש בהם הסחנו דעת משנאתו. (וכנראה שהקריאה בסידור מדי יום אינה מספיקה,

¹ ישנו קשר מיוחד בין מלחמת עמלק לחודש אדר (ב'): בתלמוד ירושלמי (ראש השנה ג,ח) מובא שעמלק לחם נגדנו באמצעים מיסטיים. הוא היה ידען דגול במפת השמים ושלח חיילים להילחם ביום ההולדת שלהם, באומרו: "לא במהרה אדם נופל ביום ההולדת שלו", שכן 'מזלו גובר' ביום זה. מה עשה משה? הסיט את מפת המזלות בשמים ובכך ביטל את כוחם של בעלי יום ההולדת. אולם החזקוני כותב שמשה שלח חיילים ילידי אדר שני שהם למעלה מן המזל, כי ישנם 12 מזלות ואין מזל לחודש ה-13 בשנה או שהמזל שלהם הוא השבט ה"ג, לוי, שלמעלה מן המזל (שערי המועדים אדר קלד-ח).

וגם הקריאה הרגילה בפרשת כי תצא שאיננה חובה כמו פרשת זכור, וגם לא המחייבה במגילה שאינה מהתורה שבכתב עצמה).

כך מרחיב בשמו, תלמידו הגדול, **המהר"ם שיק מצוה תרה**: מצוה זו אנו מחויבין לקרותה בציבור פעם אחת בשנה, והטעם דאבידה משתכחת ב"ב חודש, וכן על המת נגזר שבתוך י"ב חודש ישתכח. וכאן צוונה התורה שלא תשכח וצריכים לזכור פעם אחת בכל שנה. ופעם אחת שאל הרב ... שבשנת העיבור יהיה יותר מי"ב חודש? והשיב מרן ז"ל [החתם סופר] שהוא מתכוון לצאת בפרשת תצא על תנאי.

ואתה קורא הכל ולא מבין כלום: ראשית, השאלה היא על עמלק עצמו: מהו חשב? איך זבוב חשב לנצח את אלוף העולם שדורס את כל מתחריו? האם לא ראה את הפלאות שמלוות את עם ישראל?!

2. מכילתא בשלח א: 'ויבא עמלק' - שבא בעצה, מלמד שכינס כל אומות העולם ואמר סייעוני על ישראל. אמרו לא נוכל לעמוד כנגדן, פרעה לא עמד כנגדן שטיבעו הקב"ה בים סוף, אנו נוכל לעמוד כנגדן?! אמר להם בואו ואתן לכם עצה מה תעשו, אם הם ינצחונו ברחו לכם ואם לאו בואו וסייעוני.

שנית, התמיהה עלינו: איך הפך עמלק לשטן הנצחי? למה לא מרעישים כשמזכירים את פרעה, נבוכדנצר וטיטוס? אדרבה המצרים, הבבלים והרומאים שפכו את דמנו פי כמה ממנו ובכל זאת לכולם הנחנו ואיננו שומרים טינה לאשור ופלשתים, בבל ורומא? יותר מזה: לעתיד לבוא כולם עתידים להתברר ולהתגלות בשורש האלוף הטוב שבהם, כמו שאמר הנביא: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'". ודווקא עמלק הוא אינו אויב לגיטימי ונאמר עליו "ואחריתו עדי אובד"?

הנה השאלה בניסוח נוגע ללב בספרו הגדול של הצדיק רבי צבי אלימלך מדינב:

בני יששכר חדש אדר דרוש ד: ראוי לתת לב מהו הרעה שעשה הצר הצורר הזה יותר מכל האומות, אשר ה' גזר עליו שממון ואבדון עד עולם וכביכול 'אין השם שלם עד שיימח שמו של עמלק' עד שהיה הצר הזה לשממון ואבדון ונימוח זכרו מלהזכירו? הלא כל המלכויות הרעו לנו יותר ויותר ואילו כל הימים דיו וכל האגמים קולמוסים אי אפשר לכתוב כל הצרות והתלאות אשר עברו על ראשינו בהמון המלכויות ואעפ"כ לא נגזר עליהם שממון עולם כמו שנגזר על הצר הזה?

(וארט נאה בהערה² מעמיק את תופעת הסלחנות והשכחה היהודית).

והשאלה השלישית: **מה תכלית השנאה?** הרי חלפו אלפי שנים וסנחריב בלבל את האומות וכבר איננו יודעים מיהו זרע עמלק, וגם אם היינו יודעים, אין יד ישראל תקיפה לקחת את החוק לידים. כך שלא מובן בכלל מהי מטרת הקריאה? להתפוצץ בשנאה ואחר כך ללכת לאכול צ'ולנט בסעודת שבת?!

ליקוטי שיחות כא/191: תכלית זכירת עמלק היא **מחיית עמלק**, וכיון שבזמן הזה לא שייך לקיים הצייון, שכן המצווה היא רק כשהיהודים נמצאים על אדמתם במצב של מנוחה מאויביהם, ככתוב: 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב', וגם איננו יודעים מיהו זרע עמלק כיון ש'עלה סנחריב ובלבל את האומות' ... אם כן, מדוע תיקנו קריאה מיוחדת ושבת מיוחדת לזכור את שנאת עמלק?

² **וארט נפלא על הסלחנות היהודית:** אחרי מלחמת עמלק הגיע יתרו למחנה ישראל. רש"י מביא: "וישמע יתרו – מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". השמועות שעוררו את יתרו לקום מהכורסה ולהרחיק עד מחנה ישראל היו נס קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. וכאן עולה השאלה איך מלחמת עמלק עוררה אותו להתקרב למחנה ישראל? הרי אדרבה: התקררה האמבטיה, ישראל הושפלו וכמעט נכשלו במלחמה? שמעתי וארט מבריק מהרב ישראל מאיר לאו, שמקורו כמדומני בספר כתב סופר: כאשר יתרו שמע על קריעת ים סוף, הוא התרשם שבני ישראל הם אנשים חלשים שאינם מסוגלים ללחום בעצמם ונזקקים לקב"ה שיישא אותם על כפיים. אולם כששמע על "מלחמת עמלק", בה עם ישראל הפגין כוח צבאי שיכול להיאבק, יתרו ישב לחשב מסלול מחדש ולנסות להבין למה אם כן לא לחמו קודם במצרים? פתאום הכתה בו ההכרה שעם ישראל הוא העם המוסרי בעולם ואינו רוצה לפגוע במי שעשה לו טובה מועטה כמו המצרים. מאות שנים קודם, כשיוסף ביקש מקלט עבור אביו ואחיו, פרעה העניק להם 70 יוזות ומאז אנו זוכרים להם את הטוב ושוכחים את כל הסבל שהסבו אחר כך. כדברי הגמרא (ב"ק צב): "בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן" ככתוב "ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". יתרו נדהם לגלות שמשהו חדש מתחיל ותקופה מרוממת מתחילה בחיי האומות ולכן "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" ביחד עוררו אותו לבוא.

הכרח לומר כי עמלק מת, אבל העמלקיות חיה וקיימת. עמלק כתופעה עוד קיים ולכן עלינו לעמוד דרוכים נגדו ולא לקבל את עצם קיומו. אנו רוצים להציג שתי פרשנויות מרהיבות לתופעה: אחת פשוטה שרואה בעמלק את שורש השנאה האנטישמית שלא נמצא לה חיסון. והגישה השנייה והמעמיקה בתורת חב"ד המוצאת בעמלקיות גישה מסוכנת שפועמת בתוך הלב שלנו עצמנו³.

ג. התורה עצמה מסבירה את שורש השנאה לעמלק. הפסוק מקדיש מילים רבות כדי לתאר את רשעותו: "אשר עשה לך עמלק בדרך, אשר קרך בדרך ... ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים". מה מטרת כל המילים הללו ולמה חשוב לדעת שזה היה "בדרך"?

התורה מחדדת תופעה נוראה שקיימת בעולם ורבים מנסים לטשטש אותה: אנטישמיות. יש בעולם שנאת ישראל אדוקה וחסרת היגיון שאין כלים לפתור אותה. אין דרך לפייס אותה, לנהל איתה משא ומתן או לרפא אותה, אלא רק להיות דרוכים וזהירים נגדה.

מלחמות פורצות בדרך כלל מסיבות הגיוניות והן בעיקר שלוש סיבות: א. **טריטוריה**, סכסוך על שטח ונכסים. ב. **עוצמה**, חשש של מדינה מעוצמה צבאית מתפתחת של השכנה שלה. ג. **דת**, ניסיון לכפות דת על בני מדינה. כך היה מאחורי רוב השנאות שעלו נגדנו בכל הדורות. למשל, התורה מאריכה להסביר את בהלת פרעה מישראל: הוא חשש מההתפתחות הדמוגרפית שלנו שתאיים על ארצו מבפנים כמו גייס חמישי ויצא למלחמה למנוע את צמיחתנו. גם היוונים והרומאים חיפשו שליטה בארץ ואנו הפרענו להם עם התרבות השונה שלנו. ומסעי הצלב פרצו על רקע קנאה דתית.

אולם עמלק יצא מכל אלו: לא היה לנו שייג ושיח עמו. לא מריבה על שטח, כיון שלא עברנו באזור בו גר. לא איום צבאי עליו, שהרי יצאנו עייפים ויגעים ממאמצי שנות שעבוד. וגם לא ייצגנו דת, שהרי התורה עוד לא ניתנה. זאת אריכות לשון התורה "אשר עשה לך עמלק בדרך" - כשהייתם תלושים משטח בלי דרישות **טריטוריאליזם**. "ואתה עיף ויגע", היית חלש ועיף ולא איימת **צבאית** על שום אומה שכנה. "ולא ירא אלוקים" – לא הייתה לך **דת ייחודית** לפני מתן תורה.

זאת הייתה רק שנאה עצמית של צאצא ממשפחת עשיו ו'עשיו שונא ליעקב'. אלו אנשים שעצם הקיום היהודי עולה להם לראש. למה הדבר דומה? פעם עמד עקרב על החוף בעזה ורצה לחצות את הים. עקרב לא יודע לשחות והוא חיפש עזרה. לפתע ראה ברבור חמוד וביקש ממנו לשאת אותו על הגב לגדה השנייה. הברבור נבהל: "אתה תטיל בי ארס ואני אטבע". "מה פתאום", ענה העקרב, "אם אכיש אותך אזיק לעצמי ושנינו נטבע יחד". הברבור השתכנע ולקח אותו על הגב.

השחייה הייתה נעימה והברבור נהנה מכל רגע. אבל רגע לפני שהגיעו אל הצד השני, הברבור הרגיש עקיצה חריפה בצווארו ואת הארס זוחל בתוך גבו. הברבור החל לטבוע ואת העקרב שמעליו. הוא צעק לעקרב בכאב: "למה עשית את זה? הרי אתה הורג את עצמך?". "מצטער", השיב העקרב, "אני לא שולט בזה, אני עקרב, כשאני רואה בשר חי, אני מוכרח להטיל בו ארס..."

אותו דבר קרה עם שנאת המן: כשקוראים את המגילה לא מבינים מה המן רצה מישראל? אם הייתה לו תחרות עם מרדכי שיפגע במרדכי? איך הגיע לתעב עם שלם ב-127 מדינה? ואין צריך להוסיף לגבי זרע עמלק בימינו, שנאת גרמניה לישראל. כל כך הרבה נכתב בניסיון לפענח את השנאה של היטלר ימ"ש. בשנת המלחמה האחרונה, כשהנאצים ראו שהם עומדים להפסיד, הם הפנו קרונות צבאיים לזרז את המשלוחים לאושוויץ במקום לחזק את הלוחמה שלהם כנגד בנות הברית. הם קברו את עצמם ובלבד לקחת אותנו עימם היל"ת. ומי מדבר על איראן **שרעבה ללחם**, שלטון האיתולות עשוי לאבד את כוחו בגלל תסכול התושבים, אבל הם לא מרפים מהניסיון לייצר נשק גרעיני ח"ו – וזאת **כנגד מדינה רחוקה אלפי קילומטרים שאין לה גבול ומגע איתם**.

והבעיה של המערב היא שאיננו מוכנים לקבל את העובדה הזו. בתור אנשים הגיוניים, קשה לנו לקבל תופעות על הגיוניות ולכן עושים 'רציונליזציה' של השנאה' ושופטים את האויב דרך המשקפיים של

³ מסופר על החסיד הדגול רבי בנימין קלעצקער שהתקרב אל רבנו הזקן, משום שפעם התארח בעירו החסיד רבי זלמן זעזמער בעת קריאת פרשת זכור, ופניו בערו של שנאה וזכר בעת הזכרת עמלק. רבי בנימין קלעצקער ניגש אליו ושאל איך רוכשים שנאה עמוקה כזו לעמלק, והוא ענה שבשביל זה צריך ללכת לליאזנה..

עצמנו. אם רק יקבל שטח או הכרה יהפוך את עורו. וזה המסר של התורה עם פרשת עמלק: יש שנאות פנאטיות שאינן נובעות מהיגיון ולכן הדרך להיאבק בטרוריסטים היא פשוט לסלק אותם מהעולם.

3. אברבנאל: מלחמת עמלק לא היה לה שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם וממלכה בממלכה. כל עורכי מלחמות יהיה לכמה סבות וכולן לא היו פה: א) שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב גבולו, אבל זה היה 'בדרך' כי לא היו אז בארץ נושבת. ב. אם יקרב אל גבול ארצו שהוא ירא פן יירש את ארצו במלחמת סיחון ועוג, אבל זה היה 'בצאתכם ממצרים' (ולא עברו קרוב לגבול עמלק). ג) אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו. אבל הוא 'קרר בדרך', דרך מקרה ולא היה ריב ביניהם. ד) בעבור הדת שחושב שימצא חן בעיני אלהיו אם יכחיד עם הבלתי מאמינים בו. אבל הוא 'ולא ירא אלהים'.

עד כאן הסבר פשוט, אבל הוא עדיין לא מספיק: אנו מבינים את הצד שלנו, אבל איננו מבינים את הצד של עמלק: איך חשב להצליח במלחמה נגד האומה שזכתה לניסים אינסופיים?

מסתבר שבין עמלק לישראל יש וויכוח אידיאולוגי ותאולוגי עמוק ביותר, זה רעיון העומד ביסוד מחשבת היהדות שהרבי מליובאוויטש האריך בו בהתוועדות פורים תשל"א. נרחיב בהבנת הרעיון החסידי, באמצעות מדרש מופלא שמוצא בכמה ספרים שאינם חסידיים דווקא.

ד. מדרש אחד מרתק, ממש מדרש פליאה, מספר את הסיפור כולו:

4. אסתר ד: ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודיים לאבדם – **אסתר רבה ח: לך** אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם, הדא הוא דכתיב 'אשר קרר בדרך'.

מרדכי שולח את התך לספר לאסתר בחדרה שאירע אסון נורא: הנכד של 'קרהו' התנפל אלינו, נכדו של עמלק שנאמר אצלו 'אשר קרר בדרך'. הנה מקור נוסף בו חוזר התואר 'קרהו' אצל המן:

אסתר ו: ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו, ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו.

מה זה 'קרהו'? ומה שייכותו לעמלק? עמלק האמין שהחיים הם מקרה, החיים תלויים בגורמים טבעיים ויש מצליחים ויש לא. עמלק לא היה טיפש, הוא היה נכד של אברהם ויצחק ולא היה יכול לצאת אידיוט. אבל עמלק הוא אותו יצר הרע שקיים בלב כולנו. הוא מכניס לנו לראש שהקב"ה מנהל את העולם כשמדובר על ניסים, על אירועים כבירים שמשנים את ההיסטוריה, כמו יציאת מצרים, מתן תורה או מלחמת ששת הימים. אבל הקב"ה איננו מתערב "בדרך", בשגרה, היא לא מעניינת אותו והוא גדול מדי בשביל זה.

עמלק אינו כופר, אלא כביכול יותר מאמין מכולנו, והוא טוען **שאנחנו עצמנו מסכימים אותו**, הנה, אתם יוצאים עכשיו לארץ ישראל ושם ייגמרו הניסים. אתם עצמכם תסגרו את הגמרא ותגייסו חיילים לכבוש את הארץ. אתם תקיימו מניין "פועלים" לשחרית בעלות השחר, כדי להיות בנץ החמה בשדה ולזרוע את האדמה לפני שיוצאת השמש. אתם עצמכם תיקחו חיסון כשתהיה קורונה. אז מה אתם מבלבלים במוח על אמונה? תכל"ס אתם מודים שהכל תלוי בטבע ומה שנעשה זה מה שיהיה.

הרבי מוסיף שהגישה הזו נמצאת בשמו של עמלק: המילה "עמלק" היא בגימטריה 240 שזה כידוע המילה "ספק", אבל היא גם גימטריה של המילה "רם". כי עמלק אינו כופר במציאות ה', להיפך, הוא אומר בהערכה "רם על כל גוים ה'". לא מעניין את הקב"ה לנהל את העולם המטופש הזה, לחלק קמיעות לבריאות ופרנסה. הוא לומד עם מלאכי השרת והעולם מתנהל בדרכים טבעיות.

תורת מנחם תשלא ב/276: עמלק בגימטריה רם (240), כין שטענתו היא 'רם על כל גוים ה'". היינו שהקב"ה נמצא למעלה ואילו ה'מטה' הוא נמוך מדי בשביל להתעסק עמו. ואף שישראל ראו ניסים, אבל זהו רק בשעת הנס, בעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף, אבל לאחר זה כשנמצאים 'בדרך' ומתחילה ההנהגה בדרכי הטבע, אז ישנו העניין ד'אשר קרר', ועד שהיצר הרע פועל שיהודים ישאלו 'היש ה' בקרבנו אם אין', האם יש ה' בדרכי הטבע עצמם.

מהי התשובה היהודית? היא עדינה ועמוקה: המהות לא השתנתה אחרי יציאת מצרים. כשם שהציל ה' את כלל ישראל במצרים, כך ממשיך לנהל את החיים של ר' ישראל – כל אחד ואחת מישראל. הוא גוזר בריאות ופרנסה והצלחה ואיש אינו יכול להרוויח שקל אחד יותר ממה שנגזר עליו בראש השנה.

מה שהשתנה זאת הדרך⁴: הקב"ה רוצה שותפים. הוא כבר אינו עושה הכל לבד, אלא דורש שנתזר לו לעזור לעצמו. הוא מניח את החבילה על פתח הדלת, אבל אנחנו הידיים להכניס את החבילה הביתה. כך קרה בנס המן: הלחם ירד מלמעלה, אבל עדיין לא הגיע לשולחן המטבח. כל אחד נדרש לצאת החוצה ולאסוף אותו. יש כאן שותפות בין האדם והאלוקים: הקב"ה גוזר את הברכה, אבל האדם נדרש להביא אותה לידי גילוי באמצעים טבעיים.

הדוגמאות הכי יפות לשינוף בין ה' והאדם, הם שני הסיפורים המדהימים על הדוד והאחינית: שני היהודים שהגיעו הכי רחוק בהיסטוריה ועברו מסלול חיים דומה: יוסף ואסתר. שניהם הורחקו מסביבתם היהודית, שניהם התגלגלו לבית מלכי העולם ושניהם שינו את כיוון ההיסטוריה. אבל הדמיון המדהים בין שני הסיפורים הוא הרבה יותר עוצמתי.

בשני המקרים עובר האלוקים אל מאחורי הבמה. הוא כאילו משחרר את המושכות ונותן לעגלה להתקדם מעצמה, אבל בני אדם מוליכים את העגלה בלא ידיעתם לכיוון שהקב"ה כתב מראש. נשים לב לדבר מדהים: החל מאמצע פרשת וישלח עד אמצע פרשת וייגש, שמו של הקב"ה אינו מוזכר בתורה (בתור נותן הוראות ומוביל מהלכים). וכך לכל אורך מגילת אסתר, שמו של הקב"ה אינו מוזכר אפילו פעם אחת. הסיפורים מתגלגלים כאילו מעצמם: אחי יוסף משליכים אותו לבור כדי להתפטר ממנו, אחרי זה אשת פוטיפר משליכה אותו לבור אחר כדי לנקום בו, ואחרי זה פרעה חולם חלומות ושומע בדרך מקרה שבבור הכלא מסתתר פותר מקצועי, עד שמוביל אותו לכיסא המלוכה. כך אצל אסתר: במקרה מסלק המלך את המלכה ובמקרה בוחר באישה יהודייה, ובמקרה היא נמצאת שם כשפורצת הגזירה ובמקרה היא מצליחה לשנות את לב בעלה. אין שום נס, שום פלא בשני האירועים.

אבל בשני המקרים ברור שהכול מתנהל לפי התוכנית שנקבעה מראש: הרי החלומות צפו מראש שיוסף יהפוך להיות מלך על אחיו. וכך במגילת אסתר: הגזירה פורצת רק לאחר שאסתר כבר שם ורק לאחר שמרדכי מציל את המלך מזדון בגתן ותרש.

אז מה היה שם? נס או טבע? התשובה היא: שותפות של נס וטבע. ככה האלוקים מנהל את העולם: הוא קובע הכול מראש ונותן לנו את הזכות להיות השותפים שלו בהבאת הדברים לידי ביצוע.

הנה ביטוי נהדר של האמונה היהודית: אליעזר, עבד אברהם, עומד מול הבאר ומחפש את הנערה. הוא אומר לקב"ה: "הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם". מה כוונת הביטוי החריג "הקרה"? אליעזר אומר לקב"ה: תנהג בדרכך הרגילה, תביא אותך כאילו ב"מקרה", שבדיוק עכשיו תחליט הנערה שהיא צמאה ורוצה ללכת לבאר להביא מים, אבל "מקרה" הוא אותיות "רק מה".

בהערה⁵ הובא סיפור מושלם - שבא לעולם עבור השיעור הזה...

⁴ ראו שתי דרגות בהבנת העניין בלקו"ש א 240, יח 295.

⁵ ר' נתן קנלסקי הוא יהודי חסיד שגר היום בקרית מלאכי ובשנות השישים חי עם משפחתו ברוסיה הקומוניסטית. כשילדיו גדלו וגבר הלחץ לשלוח אותם לבית הספר הממשלתי, החליט להגיש בקשת עלייה לישראל. הוא ידע שהסיכויים לקבל אשרה כזו אפסיים והחליט לשלוח בקשת ברכה מהרבי מליובאוויטש. זה היה בלתי אפשרי לעבור את הצנזורה הרוסית עם המילה "שניאורסון" והוא הגה רעיון: הוא צילם את בני המשפחה ושלח את התמונה לבן הדוד שלו, ר' נפתלי הרץ מינקוביץ, שהתגורר בקראון הייטס וכתב עליה: "תעביר את התמונה לסבא ותגיד שאנו מאוד רוצים לראות אותך". מינקוביץ קיבל את התמונה בתחילת שנת תשכ"ט ובערב יום כיפור, בעת שעברו לקבל "פרוסת לקח", מסר את התמונה לרבי. הרבי לקח את התמונה והכניס אותה לתוך מגירת שולחנו ללא אומר ודברים. חלפו שלושה חדשים ובבית משפחת קנלסקי במוסקבה התקבלה התשובה מבן הדוד בניו יורק: "העברנו את התמונה לסבא והוא לא אמר דבר..." זו הייתה אכזבה עמוקה. ואם לא די בכך, כשר' נתן הלך למשרדי "אוביר" להגיש את הניירות, הפקידה קרעה אותם לגזרים והכריזה ברשעות: "לעולם לא תצא מרוסיה. אתה תמות כאן!". הוא חזר הביתה שבור ורצוצ.

חלפה שנה ורבע של ייסורים, ובאמצע חורף תש"ל, נמצאה דרך לשחד את אחד הפקידים במשרדי אוביר. ר' נתן העביר לו סכום גדול של 5000 רובל ובחודש אדר הם קיבלו את היתר היציאה המיוחל. בתוך כמה ימים היו

בדיחה: ילד רצה להשיג \$100 והחליט לשלוח לאלוקים מכתב. עובדי הדואר ראו מכתב "לכבוד האלוקים" והעבירו אותו לבית הלבן. ג'ו בידן התרשם וביקש ממזכירתו לשלוח לילד שטר \$10.

הילד קיבל את המעטפה בדואר והתאכזב, הוא ציפה לסכום גדול פי עשר. הוא כתב מכתב לאלוקים: "תודה ששלחת לי כסף, אבל חבל ששלחת אותו דרך וושינגטון, הגנבים לקחו לעצמם 90 אחוז..."

ובכן, הילד הבין נכון: הכסף עבר דרך וושינגטון ולא מושינגטון...

ליקוטי שיחות א/216: העובדה שיהודים אינם נתונים תחת הגבלות הטבע, אינה רק בנוגע לכלל ישראל, אלא גם בנוגע ליחיד. יהודי צריך לזכור שכל העניינים שהוא זקוק להם מגיעים מהקב"ה לבדו, שאינו תלוי ח"ו בחוקי הטבע. נכון שצריך להיות 'בכל אשר תעשה', שבזה מביאים לפועל את ה'וברכך ה' אלוהיך', אבל זה לא יותר מלבוש, והעיקר הוא ברכת ה' שמגיעה דרך לימוד התורה וקיום המצוות. וכאשר יש את העיקר – ההצלחה מגיעה דרך כל לבוש שלא יהיה.

כמובן, ההבנה הזו אודות מהות ההשתדלות, מביאה למסקנה מהפכנית אודות הגבולות שלה: יש **גבול להשתדלות**. יהודי אינו נדרש להפוך את העולם בהשתדלותו להביא ברכת ה' למטה. ההגדרה של ההשתדלות הנדרשת היא **מעשה סביר בדרכי בני אדם** ובאופן **שיתיר זמן לעניינים הרוחניים**.

מצד אחד, אדם נדרש לעשות כל מאמץ סביר לצורך הפרנסה ובהתאם להצטרפות הספציפית שלו. זה אומר לא לסמוך על ניסים, אלא לעשות את המאמץ הנדרש כדי להביא את ברכת ה' למטה. וכפי שכותבים הפוסקים, שזה כולל גם קניית ביטוחי חיים והקמת קרן פנסיה וכל תכנון סביר עבור ימים בהם הפרנסה מוגבלת.

מצד שני, אסור להגזים בהשתדלות. ואדרבה, ההגזמה בהשתדלות היא סתירה לאמונה ומוכיחה כי אין כאן השתדלות אלא תחליף לאמונה ח"ו. זה אומר בראש ובראשונה לסחור בכל גבולות ההלכה, אבל יותר מזה: **להשאיר משהו לקב"ה**, להשאיר משהו עבור האמונה ולומר לרבש"ע: 'אני עשיתי את שלי ואתה תעשה את היתר'.

כך נפסק בשולחן ערוך (סימן תריח) לגבי וויכוח בין רופאים לגבי צום ביום הכיפורים: יש לעשות כדעת הרוב, שני רופאים מול שלושה. כך נוהגים חסידים לגבי בדיקות היריון, שעושים את הבדיקות הממוצעות, אבל לא טורחים לחפש כל בדיקה לשלול חששות עוד ועוד, אלא סומכים על הקב"ה⁶.

וכך לגבי הפרנסה: אדם צריך לעשות מה שנדרש, אבל לראות איפה יגיעת הפרנסה עוברת את הסף ולוקחת ממנו את שלוות הנפש – ושם לעצור, זאת בוודאי לא הדרך להשיג את ברכת ה'.

אוצר אגרות הרבי עמוד שג: יהיה לבו בטוח בהשי"ת הרופא כל בשר אשר ישלח דברו וירפאו, ואף שצריך לעשות כלים בדרכי הטבע היינו לשמור הוראות הרופאים, יש להבדיל בין שני הדברים: בעניין רפואה צריך להעסיק רק את **כח המעשה שלו**, משא"כ **כח המחשבה וההרהור** ... צריך הוא להשתמש בהם בענייני תורה ומצוות, והשקלא וטריא ופלפול בענייני הרפואה אין זה שייך אליו.

על המטוס לארץ. לקראת החגים הבאים, תשל"א, הם נסעו לניו יורק והתארחו אצל משפחת מינקוביץ. להפתעתם, ר' נפתלי פתח את הארון והוציא משם את התמונה שביקשו להעביר לרבי. הם היו המומים: מה עושה אצל התמונה? הרי הרבי הניח אותה במגירת שולחנו?
הבן דוד סיפר דבר מדהים: אכן במשך שנה שלימה, בכל שנת תשכ"ט, התמונה הייתה מונחת במגירה של הרבי, אבל בתחילת השנה האחרונה, בערב יום כיפור תש"ל, בעברנו אצל הרבי לקבל שוב את עוגת הדבש, הרבי הוציא את התמונה ממגירת שולחנו ואמר: **"איך דארף די בילד מער ניט האבן"**. **איני צריך את התמונה יותר**. נשים לב: זה היה שלושה חודשים לפני שעלה בדעתו של ר' נתן קנלסקי לנסות שוב ולשחד את הפקיד, וחצי שנה לפני שבקשתם התקבלה...

חלפו כמה שנים ובשנת תשל"ז ביקרה האימא, גברת קנלסקי, בחצרות קדשנו בניו יורק. היא נכנסה ליחידות עם בנה הגדול, ר' מוטל, והרבי חזר איתם אחורה וביקש לשמוע את הפרטים איך הצליחו לצאת מרוסיה. היא השיבה שבעלה מצא פקיד שאפשר לשחד אותו והעביר לו 5000 רובל במעטפה. הרבי חיך ושאל: אתם בטוחים שזה מה שעזר? אתם באמת בטוחים שזה מה עשה את השינוי?!

⁶ ראו דוגמה כאן: <http://shut.moresheet.co.il/shut2.asp?id=177505>

נסיים בוארט יפה: פרשת וישב מסיימת במילים "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו". רש"י כותב כי היה זה עונש ליוסף על שתלה עיניו בשר המשקים וביקש להזכירו לרחמים באוזני פרעה. כאן ידועה השאלה: מה חטא יוסף? הרי עשה בדיוק מה שצריך – כלים בדרך הטבע? בדיוק כמו שעשה אביו, יעקב, כששיגר דורון מנחה לעשו והתכונן למלחמה?

הרבי ענה תירוץ חד: יוסף "תלה עיניו" בשר המשקים, הוא בטח בו, הוא היה תפוס בו, הוא סמך על העובדה שיש לו ידיד אמיתי בבית המלך – וזה הקו הדק בין השתדלות ובין כביכול 'כפירה בהשגחה'. יהודי צריך לעשות השתדלות, אבל לסמוך על הקב"ה. לזכור שכל ההשתדלות שלו היא רק כלי לתפוס את הגשם שיורד מהשמים, אבל העיקר זה הגשם ולא הכלי.

איפה זה התבטא בדבריו של יוסף הצדיק? אולי ההסבר נמצא במדרש תנחומא שם: "אמרת לו שתי זכירות – 'כי אם זכרתני והזכרתני'". יוסף לא עשה רק כלי בסיסי, אלא דחק **שוב ושוב** בשר המשקים לזכרו - וזה נחשב לחיסרון. משום שהפנייה לשר המשקים אינה אלא כלי לברכת ה'.

התוועדות הרבי מלובאוויטש תשמ"ג ב/711: הטעם על זה שנענש יוסף להיות אסור שתי שנים ... מובן מדיוק לשון רש"י: 'מפני שתלה בו יוסף לזכרו', כלומר שיציאתו מבית האסורים תלויה בזה ששר המשקים יזכירו לפני פרעה ... וזה היה חטאו של יוסף, כיון שאמנם היה צריך לפנות אל שר המשקים ... אבל מתוך בטחון גמור שהדבר תלוי ברצונו של הקב"ה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי

מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם

ולעילוי נשמת מרת

שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב